

γῆς καὶ ἐξελίξεώς των, θὰ ἐσήμαινε τὴν παραδοχὴν τοῦ ὅτι, ἂν καὶ ζῆ οὗτος ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ κοινωνίᾳ, δὲν ὑφίσταται μολοντοῦτο τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος. Μία τοιαύτη ὑπόθεσις δὲν δύναται νὰ γεννηθῆ, ἔστω καὶ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τοῦ μᾶλλον λεπτολόγου ἰδεαλιστοῦ, διότι κανεὶς δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ διίσχυρισθῆ, ὅτι πρέπει νὰ ἀπαντῶμεν τὸ αὐτὸ αἴσθημα αἰδοῦς εἰς μίαν γυναῖκα εὐπόρου οἰκογενείας, καὶ εἰς μίαν δυστυχῆ, ἣ ὁποία κερδίζει τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς της, πωλοῦσα τὸ σῶμα της, τὴν αὐτὴν ταχύτητα εἰς τὴν κατάστροφωσιν ἑνὸς λογαριασμοῦ εἰς ἓνα τραπεζιτικὸν ὑπάλληλον καὶ ἓνα ἀκαδημαϊκόν, τὴν αὐτὴν εὐκινησίαν τῶν χειρῶν εἰς ἓνα πιανίσταν ἔξ ἑπαγγέλματος καὶ ἓνα ἐργάτην. Εἶναι λοιπὸν ἀναντίρροπον, ὅτι ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος, ὁ διανοούμενος καὶ ἠθικὸς, ὑφίσταται ἀσυνειδήτως ἀλλὰ βαθέως, τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ κινεῖται.

IV

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΧΝΗΤΟΝ

Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος, δὲν εἶναι μόνον ἄμεσος: δὲν συντελεῖται δηλ. μόνον ἐπὶ τοῦ δρῶντος ὄργάνου, ἐπὶ τῆς χειρός, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πιανίστα καὶ τοῦ ἐργάτου· ἐπὶ ἑνὸς ἐγκεφαλικοῦ τμήματος, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τραπεζιτικοῦ ὑπαλλήλου καὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ: ἐπὶ τῆς εἰδικῆς ἐννοίας, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς τιμίας γυναίκος καὶ τῆς πόρνης. Εἶναι ἀκόμη καὶ ἔμμεσος καὶ ἀντανακλᾶ ἐφ' ὄλων τῶν ὀργάνων. Ἡ γενίκευσις αὐτῆ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος, τὴν ὁποίαν ὁ Geoffroy Saint Hilaire προσδιώρισε μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν ὀρισμὸν «Ἐξάρτησις τῶν ὀργάνων», καὶ τὴν ὁποίαν οἱ σύγχρονοι φυσιοδίφαι ἀποκαλοῦν «νόμον τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως», διατυπώνεται ὡς ἑξῆς ὑπὸ τοῦ

Cuvier : « Πᾶν ὄργανικὸν ὄν, σχηματίζει ἓνα σύνολον, ἓνα σύστημα ἑνιαῖον καὶ κλειστόν, τοῦ ὁποίου τὰ μέρη ἀντιστοιχοῦν καὶ συναγωνίζονται, διὰ τὴν αὐτὴν ὀριστικὴν ἐπίδρασιν, διὰ μιᾶς δράσεως ἀμοιβαίας. Κανὲν ἐκ τῶν μερῶν αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ ἀλλάξῃ, χωρὶς καὶ τὰ ἄλλα μέρη νὰ ἀλλάξουν ἐπίσης» (*).

Ἡ μορφή, ἐπὶ παραδείγματι, τῶν ὀδόντων ἐνὸς ζώου, δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ, διὰ μίαν οἰανδήποτε αἰτίαν, χωρὶς ἢ μεταμόρφωσις αὐτὴ νὰ συνεπάγεται μεταμόρφωσιν τῶν σιαγόνων, τῶν μασητήρων μυῶν, τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι προσκεκολλημένος, τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ, τοῦ περισχομένου ἐν τῷ κρανίῳ (**), τῶν ὀστέων καὶ τῶν μυῶν οἱ ὁποῖοι ὑποβαστάζουν τὴν κεφαλὴν, τοῦ σχήματος καὶ τοῦ μήκους τῶν ἐντέρων, ἐν μιᾷ λέξει ὅλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος. Αἱ μεταβολαὶ αἱ ὁποῖαι συνετελέσθησαν εἰς τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, μόλις αὐτοὶ ἔπαυσαν νὰ χρησιμεύουν εἰς τὸ βᾶδισμα, εἶχον ὡς συνέπειαν ὄργανικὰς μεταλλαγὰς, αἱ ὁποῖαι τελικῶς ἀπε-

(*) Cuvier : « Discours sur la révolution de la surface du Globe ».

(**) Οἱ ἀνατόμοι φρονοῦν, ὅτι οἱ κροταφικοὶ μῦες, οἱ ὁποῖοι εἰς τὰ σαρκοφάγα ζῶα καὶ πολλοὺς πιθήκους συνδέονται εἰς τὸν θόλον τοῦ κρανίου καὶ τὸ περιβάλλουν ὡς κλοιός, συμπιέζοντες τὴν κρανιακὴν κοιλότητα, ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐγκεφάλου, περιορισμένου, σχετικῶς, πρὸς τὸν ἐγκέφαλον τῶν ζώων, τὰ ὁποῖα, ὅπως ὁ ἄνθρωπος, ἔχουν ἓνα μηχανισμόν μασσητικὸν ὀλίγον ἀνεπτυγμένον καὶ κροταφικοὺς μῦς ὀλίγον ἰσχυροὺς. Ὁ R. Anthony, ἀφαιρέσας ἀπὸ δύο σκύλους, μόλις γεννηθέντας, ἓνα τῶν κροταφικῶν μυῶν, διεπίστωσεν, ὀλίγους μῆνας βραδύτερον, ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ κρανίου, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ἀφαιρεθέντα μῦν, ἦτο περισσότερον κυρτὸν καὶ ὅτι τὸ ἐγκεφαλικὸν ἡμισφαίριον εἶχεν αὐξήσει κατ' ὄγκον. (Comptes rendus de l' Académie de Sciences, 23 Νοεμβρίου 1903).

χώρησαν τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τοὺς ἀνθρωποειδεῖς πιθήκους.

· Δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον νὰ προβλέπωνται καὶ νὰ κατανοοῦνται αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ μεταβολὴ ἑνὸς οἰουδήποτε ὄργανου. Οὕτω, διατί ἡ θραῦσις ἑνὸς ποδός, ἢ ἡ ἀποκοπὴ ἑνὸς ὄρχεος ἑνὸς μυρικαστικοῦ, συνεπάγεται ἀτροφίαν τῶν κεράτων του, εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ ; Διατί αἱ λευκαὶ γαλαί, εἶναι κωφαί ; Διατί τὰ θηλαστικὰ τῶν ὁποίων οἱ πόδες ἀπολήγουν εἰς ὄπλην, εἶναι φυτοφάγα, καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν πέντε δακτύλους, ἐφωδιασμένους μὲ ὄνυχας, εἶναι σαρκοφάγα ;

Μιὰ ἀπλὴ ἀλλαγὴ εἰς τὰς συνηθείας, ὑποβάλλουσα ἐν ἡ περισσότερα ὄργανα εἰς ἀσυνήθιστον χρησιμοποίησιν, ἔχει πολάκεις, ὡς συνέπειαν βαθείας ἀλλοιώσεις, εἰς ὄλοκληρον τὸν ὄργανισμόν. Ὁ Darwin λέγει ὅτι ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος ὅτι ὠρισμένα εἶδη ἀγελάδων τῆς Σκωτίας, βόσκουν συνεχῶς ἐπὶ ἐπικλινοῦς ἐδάφους, ἐπῆλθον μεταβολαὶ εἰς τὸν σκελετὸν αὐτῶν. Οἱ φυσιολογοὶ, συμφωνοῦν πρὸς τοῦτο, θεωροῦντες ὅτι τὰ κήτη : φάλαινα, φυσητῆρες, δελφῖνες, εἶναι ἀπόγονοι ἀρχαίων θηλαστικῶν τῆς ξηρᾶς, τὰ ὁποῖα, εὐρίσκοντα εἰς τὴν θάλασσαν ἀφθονωτέραν τροφήν καὶ κατὰ εὐκολότερον τρόπον, κατέστησαν ὑδροβία. Τὸ νέον αὐτὸ ζωϊκὸν εἶδος, μετεσχημάτισε τὰ ὄργανά του, ἀφῖνον εἰς ὑποτυπώδη κατάστασιν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀχρηστεύσει πλέον, καὶ ἀναπτῦσον τὰ ἄλλα καὶ προσαρμόζον αὐτὰ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ὑγροῦ περιβάλλοντος. Τὰ φυτὰ τῆς Σαχάρας, διὰ νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὸ ἀνυδρον περιβάλλον των, ἠναγκάσθησαν νὰ λεπτύνουν τὸν κορμόν των καὶ νὰ ὀλιγοστεύσουν τὰ φύλλα των, εἰς δύο ἢ τέσσαρα, νὰ τὰ περιβάλουν μὲ ἕνα κηρῶδες στρώμα διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξάτμισιν, καὶ νὰ ἐπεκτείνουν πολὺ τὰς ρίζας των, ἀναζητοῦντα ὑγρασίαν. Τὰ βλαστικά των φαινόμενα, συντελοῦνται εἰς ἐποχὰς ἀντιθέτους τῶν συνηθισμένων. Κοιμῶνται τὸ θέρος, τὴν θερινὴν ἐποχὴν, καὶ θάλλουν τὸν χειμῶνα τὸν ψυχρὸν καὶ

ύγρὸν. Τὰ φυτὰ τῆς ἐρήμου, παρουσιάζουν, ὅλα, ἀνάλο-
γα χαρακτηριστικά. Ἐνα δοθὲν περιβάλλον συνεπάγεται
τὴν ὑπαρξίν ὄντων, τὰ ὅποια ἐμφανίζουν ἓνα σύνολον
καθωρισμένων χαρακτηριστικῶν.

Τὰ κοσμικὰ ἢ φυσικὰ περιβάλλοντα, πρὸς τὰ ὅποια
ὀφείλουν νὰ προσαρμοσθοῦν τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ἐπὶ
ποινῇ ἀφανισμοῦ των, σχηματίζουν, ὅπως τὸ ὄργανικὸν
ὄν τοῦ Cuvier, σύνολα, καὶ συστήματα πολύπλοκα καὶ χω-
ρὶς ὠρισμένα ἐν τῷ διαστήματι ὅρια, τῶν ὁποίων τὰ μέ-
ρη, εἶναι : γεωλογικὴ σύστασις, καὶ σχηματισμὸς τοῦ ἐ-
δάφους, γειτνίασις πρὸς τὸν ἡσημερινόν, ἕξαρσις ὑπερά-
νω τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης, ρεύματα ὕδατος τὰ ὅποια
τὰ ποτίζουν, πλῆθος βροχῶν καὶ ἡλιακῆς θερμότητος τὴν
ὁποίαν ἐναποθηκεύουν κτλ. ζῶα καὶ φυτὰ, τὰ ὅποια
ἐκεῖ ζοῦν.

Τὰ μέρη αὐτά, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἄλληλα, εἰς τρόπον
ὥστε τὸ ἐν ἕξ αὐτῶν δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ, χωρὶς
νὰ ἐπιφέρῃ τὴν μεταμόρφωσιν καὶ τῶν ἄλλων. Αἱ μετα-
βολαὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, διότι ἀκριβῶς, εἶναι ὀ-
λιγώτερον ταχεῖαι ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὅποια συντελοῦνται εἰς
τὰ ὄργανικὰ ὄντα, δύναται ἐπίσης νὰ ἐκτιμηθοῦν. Τὰ
δάση, ἐπὶ παραδείγματι, ἔχουν κάποιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ
τῆς θερμοκρασίας, καὶ τῶν βροχῶν, καὶ συνεπῶς, καὶ ἐπὶ
τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς βλαστήσεως τοῦ ἐδάφους. Ὁ Darwin
ἀπέδειξεν ὅτι πολλὰ ζῶα, φαινομενικῶς ἀσήμαντα, ὅπως
οἱ σκώληκες, ἔπαιξαν ἓναν ἀξιόλογον ρόλον εἰς τὸν σχη-
ματισμὸν τῆς φυτικῆς γῆς. Ὁ Berthelot καὶ οἱ Hellrie-
gel καὶ Willgarth, ἀπέδειξαν ὅτι τὰ βακτηρίδια, τὰ ὅ-
ποια ἀφθονοῦν εἰς τὰ ὀζώδη τμήματα τῶν ριζῶν τῶν
λαχανοειδῶν, εἶναι γονιμοποιὰ στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους. Ὁ
ἄνθρωπος, μὲ τὴν ἀνάπτυξίν του καὶ τὴν μόρφωσιν, ἕξα-
σκεῖ μίαν ἀξιοσημεῖωτον ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πε-
ριβάλλοντος. Αἱ ἐκδασώσεις τὰς ὁποίας ἤρχισαν οἱ Ρω-
μαῖοι, μετέβαλον εἰς ἀκατοικήτους ἐρήμους εὐφόρους
χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν φυσικὴν

των κατάστασιν, ὑφίσταμενα τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, χωρὶς ἄλλο μέσον ἀντιστάσεως ἀπὸ τὴν εὐκολίαν τῆς προσαρμογῆς τῶν ὀργάνων των, καταλίγουν νὰ διαφέρουν ἀλλήλων, ἐνῶ εἶχον κοινήν τὴν καταγωγὴν, εἴτε ἐπὶ ἑκατοντάδας ἢ χιλιάδας γενεῶν, ἔζησαν εἰς διαφορετικὰ φυσικὰ περιβάλλοντα. Τὰ ἀνόμοια φυσικὰ περιβάλλοντα, τείνουν λοιπόν, εἰς τὸ νὰ καταστήσουν ἀνομοίους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. Καὶ πραγματικῶς, αἱ διάφοροι ἀνθρώπινοι φυλαί, ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ἀγρίαν περίοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ἄνθρωπος, ὄχι μόνον μεταβάλλει μὲ τὴν βιομηχανίαν τοῦ τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἐν τῷ ὁποίῳ ζεῖ, ἀλλ' ἀκόμη δημιουργεῖ, ἀπὸ τὸ κάθε τι, ἓνα περιβάλλον τεχνητὸν ἢ κοινωνικόν, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπιτρέπει, ἂν ὄχι ν' ἀπαλάξῃ τὸν ὀργανισμόν του, ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, τοῦλάχιστον ὅμως, νὰ τὴν ἐλαττώσῃ σημαντικῶς. Τὸ τεχνητὸν ὅμως αὐτὸ περιβάλλον, ἐξασκεῖ, μὲ τὴν σειράν του, μίαν κάποιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργηθέντα ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον. Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν, ὅπως καὶ τὰ ἐξημερωμένα φυτὰ καὶ ζῶα, ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος.

Τὰ τεχνητὰ ἢ κοινωνικὰ περιβάλλοντα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι ἐδημιούργησαν βαθμηδόν, διαφέρουν μεταξύ των, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς κατασκευῆς των καὶ τῆς περιπλοκῆς αὐτῶν. Τὰ περιβάλλοντα ὅμως τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ κατασκευῆς καὶ περιπλοκῆς, παρουσιάζουν μεταξύ των μεγάλας ὁμοιότητος, οἰαδιήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ ἀνθρώπινοι φυλαί αἱ ὁποῖαι τὰ ἐδημιούργησαν καὶ ἡ γεωγραφικὴ των θέσις. Εἰς τρόπον ὥστε, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται τὴν ἀλλοιωτικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνομοίων φυσικῶν περιβαλλόντων, ὑφίσταται, ὡς ἐκ περισσοῦ, καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὁμοίων τεχνητῶν, τὰ ὁποῖα τείνουν νὰ ἐλαττώσουν τὰς διαφορὰς τῶν φυλῶν καὶ νὰ ἀναπτύξουν παρ' αὐταῖς, τὰς αὐτὰς ἀνάγκας, τὰ αὐτὰ συμφέροντα, τὰ αὐτὰ πάθη, καὶ τὴν αὐτὴν νοοτροπίαν.

Τὰ ὅμοια φυσικὰ περιβάλλοντα, ἕξ ἄλλου, ὡς ἐκεῖνα, ἐπὶ παραδείγματι, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γεωγραφικοῦ μήκους καὶ πλάτους, ἐξασκοῦν μίαν ἀνάλογον ἐνοποιητικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ζώων τὰ ὁποῖα ζοῦν ἐκεῖ καὶ ἔχουν, συνεπῶς, ἀνάλογον, μεταξύ των, τὸν ζωϊκὸν καὶ φυτικόν των κόσμον. Τὰ ὅμοια τεχνητὰ περιβάλλοντα, τείνουν λοιπὸν εἰς τὸ νὰ ἐνοποιήσουν τὸ ἀνθρώπινον εἶδος, τὸ ὁποῖον, τὰ ἀνόμοια φυσικὰ περιβάλλοντα ἔχώρισαν εἰς φυλὰς καὶ ὑπο-φυλὰς.

Τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἐξελίσσεται μὲ μίαν τόσο μεγάλην βραδύτητα, ὥστε τὰ φυτικά καὶ ζωϊκὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα εἶναι προσηρμοσμένα εἰς αὐτό, φαίνονται ἀμετάβλητα. Τὸ τεχνητὸν περιβάλλον, ἀντιθέτως, ἐξελίσσεται μὲ αὐξουσαν ταχύτητα. Καὶ εἶναι ὁ λόγος αὐτὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνιῶν των, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν ζώων καὶ φυτῶν, εἶναι τόσο ἐξαιρετικῶς ποικίλλη.

Τὰ τεχνητὰ περιβάλλοντα, ὅπως καὶ τὸ ὄργανικὸν ὄν καὶ τὸ φυσικὸν περιβάλλον, σχηματίζουν σύνολα, σύνθετα συστήματα χωρὶς ὄρια, καθορισμένα ἀπὸ τὸ διάστημα καὶ τὸν χρόνον, τῶν ὁποίων τὰ τμήματα ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἄλληλα καὶ εἶναι τόσο στενῶς συνδεδεμένα, ὥστε κανὲν ἐκ τούτων δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ μόνον του, χωρὶς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ κλονισθοῦν καὶ νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ὑποστοῦν καὶ αὐτὰ μεταβολὰς.

Τὸ τεχνητὸν ἢ κοινωνικὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἔχει μίαν ἐξαιρετικὴν ἀπλότητα καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα μικρὸν ἀριθμὸν μερῶν, παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς, περιπλέκεται, καθόσον ὁ ἀνθρώπος προσδεύει ἀπὸ τὴν προσθήκην νέων μερῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν προὑπαρχόντων. Ἔχει σχηματισθῆ, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἱστορικῆς περιόδου, ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς, κοινωνικοὺς, πολιτικοὺς καὶ δικαστικοὺς θεσμοὺς, ἀπὸ τὰς παραδόσεις, τὰς συνηθείας, τὰ ἥθη καὶ τὴν ἠθικὴν, ἀπὸ κοινὴν ἐννοιαν καὶ γνώμην, ἀπὸ τὰς θρησκείας, τὴν φιλολογοίαν, τὰς τέχνας, τὴν φι-

λοσοφίαν, τὰς ἐπιστήμας, τοὺς τρόπους παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς κτλ. καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ζῶντας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὄλων αὐτῶν. Τὰ μέρη αὐτά, μεταβαλλόμενα καὶ δρῶντα, τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, ἐδημιούργησαν μίαν σειρὰν κοινωνικῶν περιβαλλόντων ὄλοεν καὶ περισσότερον πολυπλόκων καὶ ἐκτεταμένων, τὰ ὅποια, προϊόντος τοῦ χρόνου, μετέβαλον τοὺς ἀνθρώπους, διότι, ὅπως τὸ φυσικὸν περιβάλλον, καὶ ἕνα δοθέν κοινωνικὸν τοιοῦτον, συνεπάγεται τὴν ὑπαρξίν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι παρουσιάζουν, φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, ἕνα σύνολον ἀναλόγων χαρακτήρων. Ἐὰν ὅλα τὰ μέρη αὐτά, τὰ ὅποια ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἄλληλα, ἦσαν σταθερὰ ἢ δὲν ἐποίκιλον, ἢ διὰ μιᾶς ἐξαιρετικῆς βραδύτητος, ὅπως τὸ βάθος τῶν μερῶν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τὸ τεχνητὸν περιβάλλον θὰ παρέμενε ἐν ἰσορροπία καὶ δὲν θὰ ἐδημιούργει ἀντιθέσεις. Ἡ ἰσορροπία του, ἀντιθέτως, εἶναι ἐξαιρετικῶς καὶ προοδευτικῶς ἀσταθής, διηνεκῶς διαταρασσομένη ἀπὸ τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας ὑφίσταται οἷονδὴποτε ἐκ τῶν μερῶν της, τὸ ὅποϊον ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ ὄλων τῶν ἄλλων.

Τὰ μέρη ἐνὸς ὀργανικοῦ ὄντος, ὡς καὶ ἐκεῖνα ἐνὸς φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἐπιδροῦν τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, μηχανικῶς, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅταν κατὰ τὴν πορείαν τῆς ζωϊκῆς ἐξελίξεως, ἢ κάθετος στάσις, ἔγινε ὀριστικῶς ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, κατέστη ἡ αἰτία τῶν μεταβολῶν ὄλων αὐτοῦ τῶν ὀργάνων. "Ὅταν ἡ κεφαλή ἀντὶ νὰ στηρίζεται μὲ ἰσχυροὺς μῦς εἰς τὸ ἄκρον τοῦ λαιμοῦ, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ ἄλλα θηλαστικά, ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῆς σπονδυλικῆς στήλης, οἱ μῦες καὶ τὰ ὀστᾶ, μὲ τὰ ὅποια περιβάλλεται, μετεβλήθησαν καὶ μετεμόρφωσαν, συγχρόνως, τὸ κρανίον, τὸν ἐγκέφαλον κλπ. "Ὅταν τὸ στρώμα φυτικῆς γῆς ἐνὸς τόπου αὐξάνῃ, δι' οἷανδὴποτε αἰτίαν, ἀντὶ νὰ ἔχη φυτὰ μαραμμένα, τρέφει ἕνα ὄλοκληρον δάσος, τὸ ὅποϊον μεταβάλλει τὸ ρεῦμα τῶν ὑδάτων, τὸ ὅποϊον ὄλοεν καὶ αὐξάνει. Τὰ μέρη ὅμως ἐνὸς τεχνητοῦ περιβάλλοντος, δὲν δύνανται νὰ ἐπιδροῦν τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἢ μόνον τῇ ἐπεμβάσει τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ

μεταβληθὲν μέρος πρέπει νὰ ἀρχίσῃ νὰ μεταβάλλῃ φυσικῶς καὶ πνευματικῶς τὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιδρᾷ, καὶ νὰ τοῦ ὑποβάλλῃ τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν, διὰ νὰ τὰ φέρῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς πραγματοποιηθείσης προόδου του, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζεται πλέον, εἰς τὴν ἀνάπτυξίν του, καὶ νὰ μὴ χάσῃ τὴν πρὸς αὐτὰ συνοχήν του. Τὰ μὴ μεταβληθέντα μέρη κάμνουν αἰσθητὸν τὸ σφᾶλμα των μὲ τὰς χρησίμους, ἀκριβῶς, ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς «καλὰς των ὄψεις», ἢ παρακμὴ τῶν ὁποίων εἶναι ἐπιβλαβής, δημιουργοῦσα πολλὰς «κακὰς ὄψεις», αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον περισσότερον ἀνυπόφοροι, ὅσον αἱ μεταβολαὶ τὰς ὁποίας θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποστοῦν θὰ ἦσαν σπουδαιότατοι. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας τῶν μερῶν τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος δὲν ἐπιτυγχάνεται, συχνάκις, ἢ δι' ἀγῶνων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ ὑπὸ μεταβολὴν μέρος, καὶ τῶν ἄλλων οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ ὑπόλοιπα μέρη.

Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἱστορικῶν γεγονότων—πολὺ προσφάτων, ὥστε νὰ τὰ ἐνθυμούμεθα—ἀποδεικνύει τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος.

Ὅταν ἡ βιομηχανία ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐλαστικότητα τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητήριον δύναμιν, ἐζήτησε νέα μέσα διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς καυσίμου ὑλῆς της, τῶν πρώτων ὑλῶν της καὶ τῶν προϊόντων της. Ὑπέβαλεν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους βιομηχάνους τὴν ἰδέαν τῶν σιδηροδρόμων, ἢ ὁποῖα ἤρχισε νὰ τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα τοῦ Gard τῷ 1830 καὶ εἰς τὰ ἀνθρακωρυχεῖα τοῦ Loire τῷ 1832. Τῷ 1829 ὁ Stephenson ἔθεσεν εἰς κίνησιν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν πρῶτον δι' ἀτμομηχανῆς συρόμενον συρμόν. Ὅταν ὁμως ἠθέλησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ μέσον αὐτὸ μεταφορᾶς, προσέκρουσαν εἰς ζωηρὰς καὶ πολυαρίθμους ἀντιδράσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ἔτεβράδυναν τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Ὁ Thiers, ἓνας ἐκ τῶν

πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῶν μικροαστῶν, χαίρων τῆς κοινῆς ἐκτιμήσεως, ἀντετάχθη εἰς τοῦτο ἐνεργητικῶς, διότι, ὅπως ἐδήλωσε, «ἕνας σιδηρόδρομος δὲν δύναται νὰ βαδίση». Οἱ σιδηρόδρομοι, πράγματι, ἀνέτρεπαν τὰς πλέον λογικὰς καὶ σταθερὰς ἰδέας καὶ ἀπῆλθον, ἐκτὸς ἄλλων ἀδυνάτων πραγμάτων, βαθείας μεταβολὰς εἰς τὸν τρόπον ἰδιοκτησίας, τὸν χρησιμεύοντα ὡς βάσις τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος τῆς βουρζουαζίας, κυριάρχου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ ἄστος δὲν ἐδημιούργει μίαν βιομηχανίαν ἢ ἐμπόριον, παρὰ μόνον διὰ τῶν χρημάτων του, τῆ προσθήκῃ, τὸ πολὺ, τῶν χρημάτων τῶν φίλων καὶ γνωστῶν του, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν τιμιότητα καὶ ἐπιτηδειότητά του· διηύθυνε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν κεφαλαίων καὶ ἦτο ὁ πραγματικὸς καὶ ὀνομαστικὸς ἰδιοκτήτης τοῦ ἐργοστασίου ἢ τοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου. Οἱ σιδηρόδρομοι ὅμως εἶχον ἀνάγκην διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τόσο μεγάλων κεφαλαίων, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξευρεθοῦν συνηνωμένα εἰς τὰς χεῖρας μερικῶν ἀτόμων. Ἀπητεῖτο λοιπὸν νὰ ἀποφασίσουν πολλοὶ ἄστοι νὰ ἐμπιστευθοῦν τὸ προσφιλές των χρῆμα, τὸ ὅποιον δὲν ἐγκατέλειπον ποτὲ ἀπὸ τὰ μάτια των, εἰς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων μόλις ἐγνώριζον τὴν ἐπιτηδειότητα, τὸ ὄνομα καὶ τὴν τιμιότητα. Δίδοντες ἅπαξ τὰ χρήματά των, ἔχοναν κάθε ἔλεγχον ἐπὶ τῆς χρησιμοποιήσεώς των, ἐπὶ πλέον δέ, δὲν θὰ εἶχαν τὴν προσωπικὴν ἰδιοκτησίαν τῶν σταθμῶν, τῶν βαγονιῶν, τῶν ἀτμομηχανῶν κλπ., τὰ ὅποια θὰ ἐδημιούργει τὸ χρῆμα των. Δὲν θὰ εἶχον δικαίωμα, ἢ μόνον εἰς τὰ κέρδη, εἰς τὰ ὑπῆρχον τοιαῦτα, καὶ ἀντὶ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων, τὰ ὅποια εἶχον κάποιον ὄγκον, βάρος καὶ ἄλλας στερεὰς ιδιότητας, θὰ ἐλάμβανον ἕνα λεπτὸν καὶ ἐλαφρὸν χαρτί, τὸ ὅποιον θ' ἀντεπροσώπευεν εἰκονικῶς ἕνα μέρος, ἀπειριστὸν καὶ ἀσήμαντον, τῆς ὁμαδικῆς ἰδιοκτησίας, καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἔφερε τυπωμένον μὲ χονδροῦς χαρακτῆρας τὸ ὄνομα αὐτῆς. Καθ' ὅσον ἐνεθυμοῦντο οἱ ἄστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ποτὲ ἢ ἰδιοκτησία δὲν εἶχε προβληθῆ

μίαν μορφήν τόσον μεταφυσικήν. Ἡ νέα αὐτὴ μορφή κεφαλαίου, ἣ ὁποία ἀφῆρει ἀπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν τὸν προσωπικὸν χαρακτήρα της, εὗρίσκετο εἰς τόσον βιαίαν ἀντίφασιν, πρὸς τὴν μορφήν ἐκείνην τῆς ἰδιοκτησίας, ἣ ὁποία ἐπροξένει τὴν ἡδονὴν τῶν ἀστῶν, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζον καὶ μετεβίβαζον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὥστε διὰ τὴν ὑπερασπισθῶν καὶ τὴν διαδώσουν, δὲν εὐρέθησαν παρὰ ἄνθρωποι βεβαρυμένοι εἰς ὅλων τῶν ἐγκλημάτων, καὶ θεωρούμενοι ὡς οἱ χειρότεροι ταραξίαί τῆς κοινωνικῆς τάξεως: οἱ σοσιαλισταί. Ὁ Fourier καὶ ὁ Saint-Simon ὑπεστήριξαν τὴν μεταβολὴν τῆς ἰδιοκτησίας εἰς χαρτίναν μετοχάς (*).

(*) Ὁ Fourier εἰς τὸ ἔργον του «Πραγματεία περὶ τῆς παγκοσμίου ἐνότητος», ἀπαριθμεῖ τὰ προσόντα, τὰ ὁποία ἡ νέα αὐτὴ μορφή τῆς ἰδιοκτησίας προσφέρει εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον, ὁ ὁποῖος: «δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνον κλοπῆς, πυρκαϊᾶς ἢ σεισμοῦ». Ἐνας ἀνήλικος δὲν κινδυνεύει ποτὲ νὰ χάσῃ οὔτε νὰ ἀδικηθῇ εἰς τὴν διαχείρησιν καὶ τὰ εἰσοδήματα, διότι ἡ Διεύθυνσις εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους μετόχους. Ἐνας κεφαλαιοῦχος, κατέχων πέντε ἑκατομμύρια, δύναται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν περιουσίαν του... κλπ.». Θὰ ἐξησφάλιζε τὴν κοινωνικὴν εἰρήνην, διότι «αἱ ἐπαναστατικαὶ ὀρέξεις μεταβάλλονται εἰς ἀγάπην πρὸς τὴν τάξιν, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος καταστῇ ἰδιοκτήτης». Πράγματι, «ὁ πτωχός, ἔστω καὶ μὴ ἔχων παρὰ ἓνα μόνον τάλληρον, δύναται νὰ λάβῃ μέρος εἰς μίαν λαϊκὴν μετοχὴν, διηρημένην εἰς μικρότατα τεμῶνια καὶ νὰ καταστῇ ἰδιοκτήτης, εἰς ἓνα ἐλάχιστον μέρος ὀλοκλήρου περιοχῆς, καὶ δύναται νὰ λέγῃ: τὰ παλάτια μας, τὰ καταστήματα μας, οἱ θησαυροὶ μας».

Οἱ οὐτοπισταὶ σοσιαλισταὶ ἦσαν μᾶλλον οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ κολλεκτιβισμοῦ, παρὰ τῆς ἐργατικῆς χειραφετήσεως. Ἡ «χρυσὴ ἐποχὴ» των, δὲν ἦτο παρὰ ἐποχὴ χρήματος.

Ὁ Ναπολέον III καὶ οἱ συνένοχοί του εἰς τὸ πραξικόπημα

Δύναται τις νὰ συναντήσῃ εἰς τὰς τάξεις τῶν μαθητῶν των τοὺς βιομηχάνους, τοὺς μηχανικοὺς καὶ χρηματιστάς, οἵτινες προητοίμασαν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 καὶ ὑπῆρξαν συνεργοὶ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 2 Δεκεμβρίου. Ἐπωφελήθησαν τῆς πολιτικῆς ἐπαναστάσεως διὰ νὰ κινητοποιήσουν τὸ οἰκονομικὸν περιβάλλον, συγκεντροποιῶντες τὰς ἑννέα ἐπαρχιακὰς Τραπεζὰς εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Γαλλίας, νομιμοποιῶντες τὴν νέαν μορφήν τῆς ἰδιοκτησίας, ἐπιτυγχάνοντες τὴν παραδοχὴν τῆς ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ δημιουργοῦντες τὸ δίκτυον τῶν Γαλλικῶν σιδηροδρόμων.

Ἡ μεγάλη μηχανικὴ βιομηχανία, ἣ ὁποία ὀφείλει νὰ φέρῃ ἀπὸ πολὺ μακρὰν τὴν πρώτην ὕλην τῆς, καὶ τὸ καύσιμον ὕλικόν τῆς καὶ νὰ μεταφέρῃ, μακρὰν ἐπίσης, τὰ προϊόντα τῆς, δὲν δύναται νὰ ἀνεχθῇ τὴν κατάτμησιν ἐνὸς ἔθνους εἰς μικρὰ αὐτόνομα κρατίδια, ἕκαστον τῶν ὁποίων θὰ ἔχῃ τὰ τελωνεῖα του, τοὺς νόμους του, ἰδιαίτερα μέτρα καὶ σταθμά, νομίσματα, χαρτονομίσματα κλπ. Ἔχει, ἀντιθέτως, ἀνάγκην, διὰ ν' ἀναπτυχθῇ, ἔθνῶν ἠνωμένων καὶ συγκεντρωμένων. Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερμανία δὲν ἱκανοποίησαν τὰς ἀπαιτήσεις αὐτὰς τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἣ μόνον δι' αἱματηρῶν πολέμων. Οἱ κ.κ. Thiers καὶ Proudhon, οἱ ὁποῖοι εἶχον τόσον κοινὰ χαρακτηριστικά, καὶ οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευαν τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς μικρᾶς βιομηχανίας, ὑπῆρξαν ἔνθερμοι

ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ τριαύτας ἀρχὰς τοῦ οὐτοπιστικοῦ σοσιαλισμοῦ. Διηκολύναν καὶ εἰς τὰ μικρότερα κομποδέματα τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ κρατικὰ εἰσοδήματα, τῶν ὁποίων ἡ κατοχὴ ἦτο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προνόμιον τῶν πλουσίων μόνον. Ἐδημοκρατοποίησαν τὸ εἰσόδημα, κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, παρέχοντες τὴν δυνατότητα τῆς ἀγορᾶς μετοχῶν ἀξίας 5 ἢ καὶ 1 φράγκου. Ἐπίστευον ὅτι, κάμνοντες τὴν μύζαν νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὴν ἐθνικὴν πίστιν, ἠμπόδιζαν τὰς πολιτικὰς ἐπαναστάσεις.

ὑποστηρικταὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἔθνῶν τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ἰταλῶν πριγκήπων.

Ἐποῦ ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ καὶ τροποποιεῖ, διαδοχικῶς, τὰ μέρη τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος, σημαίνει ὅτι ἐξ αὐτοῦ πηγάζουν αἱ κινητήριαι δυνάμεις τῆς ἱστορίας, ὅπως φαντάζεται ὁ Vico καὶ ἡ λαϊκὴ σοφία, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Δικαιοσύνην, τὴν Πρῶοδον, τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἄλλας μεταφυσικὰς ἀφηρημένας ἐννοίας, ὅπως ἐπαναλαμβάνουν ἀπερισκέπτως καὶ οἱ περισσότερον φιλοσοφοῦντες ἱστορικοί. Αἱ συγκεχυμένα καὶ ἀσαφεῖς αὐταὶ ἰδέαι, ποικίλλουν ἀναλόγως τῶν ἱστορικῶν ἐποχῶν καὶ ἀναλόγως τῶν ὁμαδικότητων καὶ τῶν ἀτόμων, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀκόμη ἐποχῆς, διότι εἶναι αἱ ἀνταντακλάσεις τῶν φαινομένων ἐπὶ τῆς διανοίας, τῶν δημιουργουμένων ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος. Ὁ κεφαλαιοῦχος — ἐπὶ παραδείγματι — ὁ μισθωτὸς καὶ ὁ δικαστῆς ἔχουν διαφορετικὰς ἐννοίας διὰ τὴν Δικαιοσύνην. Ὁ σοσιαλιστῆς, λέγων «Δικαιοσύνη», ἐννοεῖ τὴν ἀπόδοσιν εἰς τοὺς μισθωτοὺς παραγωγοὺς ὅλου τοῦ πλούτου πού τοὺς ἀφηρεῖται, ἐνῶ ὁ καπιταλιστῆς ἐννοεῖ τὴν διατήρησιν τοῦ κλαπέντος αὐτοῦ πλούτου, καὶ καθὼς αὐτὸς κατέχει τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἡ ἐννοία τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀποδίδει εἰς τὴν δικαιοσύνην, κυριαρχεῖ καὶ ἀποτελεῖ τὸν Νόμον, ὁ ὁποῖος καθίσταται Δικαιοσύνη διὰ τὸν Δικαστήν. Ἀκριβῶς δέ, διότι ὁ αὐτὸς ὅρος καλύπτει ἀντιφατικὰς ἐννοίας, ἡ μπουρζουαζία ἐξ αὐτῶν ἐδημιούργησεν ἓνα μέσον ἀπάτης καὶ κυριαρχίας.

Τὸ μέρος τοῦ τεχνητοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος δίδει εἰς τὸν ἐν αὐτῷ δρῶντα ἄνθρωπον μίαν φυσικὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία, ἀσυνείδητος οὖσα, προκαλεῖ εἰς αὐτὸν ἰδέας καὶ διεγείρει τὰ πάθη του. Ὅταν, ἐπίσης, δρᾷ, φαντάζεται ὅτι ἀκολουθεῖ ἐλευθέρως τὰς ὠθήσεις τῶν παθῶν του καὶ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ. ἐνῶ, εἰς τὴν πραγματικότητά, οὐδὲν ἄλλο κάμνει, ἢ νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὰς ἐπιδράσεις ἐνὸς ἐκ τῶν μερῶν τοῦ τεχνητοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον δὲν δύνα-

ται νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἢ μόνον τῇ μεσολαβῆσει τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν παθῶν του. Ὑπακούων ἄσυνειδήτως εἰς τὴν ἔμμεσον πίεσιν τοῦ περιβάλλοντος, ἀποδίδει τὴν καθοδήγησιν τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν του εἰς ἓνα θεόν, εἰς μίαν θείαν διάνοιαν ἢ εἰς τὰς ἰδέας τῆς Δικαιοσύνης, τῆς προόδου, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ... Ἐὰν ἡ πορεία τῆς ἱστορίας εἶναι ἄσυνειδήτος, ἀφοῦ, ὡς λέγει ὁ Hegel, ὁ ἄνθρωπος ἔφθασε πάντοτε εἰς ἀποτέλεσμα διάφορον τοῦ ἐπιδιωκομένου, τοῦτο συμβαίνει διότι δὲν εἶχε, μέχρι σήμερον, συνείδησιν τοῦ αἰτίου τὸ ὁποῖον τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐνεργῇ καὶ τὸ ὁποῖον διευθύνει τὰς πράξεις του.

Ποῖον εἶναι τὸ πλεόν ἀσταθές μέρος τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον μεταβάλλεται, συχνότερα ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς καὶ εἶναι ἱκανὸν νὰ συγκλονίσῃ τὸ σύνολον;

Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς, λέγει ὁ Μάρξ.

Ὁ Μάρξ, λέγων : τρόπος παραγωγῆς, ἐννοεῖ τὸν τρόπον καθ' ὃν παράγεται τι, καὶ ὄχι τὸ παραγόμενον αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Οὕτω, λόγου χάριν, ἐνῶ ὕφαιναν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, μόνον πρὸ ἐνὸς περιόπου αἰῶνος ὕφαινον μηχανικῶς. Ὁ μηχανικὸς τρόπος τῆς παραγωγῆς, εἶναι τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου βιομηχανίας. Ἐχομεν ἔμπρὸς μας ἓνα ἀμίμητον παράδειγμα τῆς κεραυνοβόλου καὶ ἀκατανικήτου δυνάμεως, τὴν ὁποίαν κέκτηται διὰ νὰ μεταβάλῃ τοὺς κοινωνικοὺς, οἰκονομικοὺς, πολιτικοὺς καὶ νομικοὺς θεσμοὺς ἐνὸς ἔθνους. Ἡ εἰσαγωγή του εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ἀνέπτυξεν αὐτήν, μέσα εἰς 25 ἔτη, ἀπὸ φεουδαρχικὸν κράτος τοῦ Μεσαίωτος, εἰς συνταγματικὸν κράτος, τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ κόσμου, καὶ τὴν ἔθεσεν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν Μεγάλων δυνάμεων.

Πολλαπλαῖ αἰτίαι συντρέχουν εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν παντοδυναμίαν αὐτήν, εἰς τὸν τρόπον παραγωγῆς. Ἡ παραγωγή ἀπορροφᾷ, ἀμέσως ἢ ἔμμέσως, τὴν ἐνεργητικότητα τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἀτόμων ἐνὸς

ἔθλους, ἐνῶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος (πολιτική, θρησκεία, φιλολογία κτλ.), ἀπασχολεῖται μία περιορισμένη, μόνον, μειονότης, ἢ ὅποια πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν μέσα τῆς ὑλικῆς διανοητικῆς ὑπάρξεώς της. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, συνεπῶς, ὑφίστανται, πνευματικῶς καὶ φυσικῶς, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, τὴν μεταβλητικὴν ἐπίδρασιν τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ, ἕνας μικρότατος ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων μερῶν. Καὶ πράγματι : καθὼς τῇ μεσουλαβῆσει τοῦ ἀνθρώπου τὰ διάφορα μέρη τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐπενεργοῦν ἐπ' ἀλλήλων, τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μεταβάλλει περισσότερους ἀνθρώπους, κέκτηται ἀναγκαστικῶς τὴν μεγαλυτέραν ἐνεργητικότητα, ὥστε νὰ συγκλονίσῃ τὸ σύνολον.

Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς, ἀσημάντου, σχετικῶς, σπουδαιότητος, εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον τοῦ ἀγρίου, ἀποκτᾷ μίαν κυρίαρχον, καὶ ἀκαταπαύστως αὐξάνουσαν, σπουδαιότητα, διὰ τῆς ἀδιαλείπτου συγχωνεύσεως ἐν τῇ παραγωγῇ, τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος μανθάνει νὰ τὰς γνωρίζῃ. Ὁ προϊστορικὸς ἄνθρωπος, ἤρχισε τὴν συγχώνευσιν αὐτῆν, χρησιμοποιῶν χάλικας ὡς ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα.

Αἱ πρόοδοι τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς εἶναι σχετικῶς ταχεῖαι, ὄχι μόνον διότι ἡ παραγωγὴ ἀπασχολεῖ μίαν τεραστίαν μάζαν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀκόμη, διότι, ἐρεθίζουσα «τὴν μανίαν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος», παρεμβάλλει καὶ τὰ τρία ἐλαττώματα, τὰ ὅποια, κατὰ τὸν Vico, εἶναι αἱ κινητήριαι δυνάμεις τῆς ἱστορίας : τὴν σκληρότητα τῆς ψυχῆς, τὴν φιλαργυρίαν, καὶ τὴν φιλοδοξίαν.

Αἱ πρόοδοι τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς, κατέστησαν τόσον ἐσπευσμένα, ἀπὸ δύο αἰῶνων καὶ ἐντεῦθεν, ὥστε οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν παραγωγὴν, ὀφείλουσαν στυθερῶς νὰ τροποποιοῦν τὰ ἀντίστοιχα μέρη τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, διὰ νὰ τὰ κρατοῦν ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ. Αἱ δὲ ἀντιστάσεις τὰς ὁποίας συναντοῦν, δημιουργοῦν ἀδιαλείπτους συγκρούσεις πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς.

νομικάς. Οὕτω λοιπόν, εἴαν τις θὰ ἤθελε νὰ ἀνακαλύψη τὰ πρωταρχικὰ αἷτια τῶν ἱστορικῶν κινήματων, ὀφείλει νὰ τὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς τῆς ὑλικῆς ζωῆς, ἢ ὁποῖα —κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Μάρξ— καθορίζει γενικῶς, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς ζωῆς.

Ὁ οἰκονομικὸς Ντετερμινισμὸς τοῦ Μάρξ, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν νόμον τῆς ἐνότητος τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Vico, τὸν προκαθορισμένον του χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος θὰ ἔκαμνε νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς, ὅτι αἱ ἱστορικαὶ φάσεις ἐνὸς λαοῦ, ὅπως αἱ ἐμβρυώδεις φάσεις ἐνὸς ὄντος —κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Geoffroy Saint-Hillaire— εἶναι ἀδιασπᾶστος συνδεδεμένοι μὲ τὴν φύσιν του, καθοριζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτον ἐπίδρασιν μιᾶς ἐσωτερικῆς δυνάμεως μιᾶς «ἐξελικτικῆς δυνάμεως», ἢ ὁποῖα θὰ τὸν ᾠδήγει διὰ προκαθορισμένων δρόμων, πρὸς προκαθορισμένον τέρμα. Ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, θὰ προέκυπτεν ὅτι ὅλοι οἱ λαοί, θὰ ὄφειλον νὰ προοδεύουν πάντοτε, καὶ μάλιστα, μὲ τὸ αὐτὸ βῆμα καὶ εἰς ἓνα καὶ μόνον δρόμον. Ὁ νόμος τῆς ἐνότητος τῆς ἀναπτύξεως, οὕτως ἐκφραζόμενος, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐλεγχθῇ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν κανενὸς λαοῦ.

Ἡ ἱστορία, ἀντιθέτως, δεικνύει λαοὺς ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν καθυστεροῦν εἰς τὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως, τὰς ὁποίας ἄλλοι διέρχονται τροχάδην, ἐνῶ ἄλλοι πάλιν ὀπισθοδρομοῦν ἀπὸ ἐκεῖνας εἰς τὰς ὁποίας εἶχον φθάσει. Αἱ στασιμότητες αὐταί, αἱ πρόοδοι καὶ αἱ ὀπισθοδρομήσεις δὲν ἐξηγοῦνται, ἢ μόνον εἴαν διαφωτισθῇ ἡ κοινωνικῆ, πολιτικῆ καὶ διανοητικῆ ἱστορία τῶν διαφόρων λαῶν, μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν τεχνητῶν περιβαλλόντων, ἐντὸς τῶν ὁποίων, ἐξηλίχθησαν. Αἱ μεταβολαὶ δὲ τούτων, καθοριζόμενοι ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς, καθορίζουν μὲ τὴν σειράν των τὰ ἱστορικὰ κινήματα.

Ἐφόσον τὰ κοινωνικὰ περιβάλλοντα δὲν μεταβάλλονται, ἢ μόνον δι' ἐθνικῶν καὶ διεθνῶν ἀγώνων, τὰ ἱστο-

ρικά κινήματα ἑνὸς λαοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγκαθίστανται μεταξὺ τοῦ μεταβλητέου τεχνιτοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὡς οὗτος διεμορφώθη ἀπὸ τὸ φυσικὸν περιβάλλον του καὶ τὰς κληρονομικὰς ἢ ἐπικτήτους συνηθείας. Τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ τὸ ἱστορικὸν παρελθόν, ἀποτυπῶνει εἰς ἕκαστον λαόν, χαρακτῆρας πρωτοτύπους, καὶ εἶναι ὁ λόγος αὐτός, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς, δὲν δημιουργεῖ μὲ μίαν μαθηματικὴν ἀκρίβειαν, τὰ ἴδια τεχνητὰ ἢ κοινωνικὰ περιβάλλοντα, καὶ δὲν προξενεῖ, συνεπῶς, ἱστορικὰ κινήματα, ἀπολύτως ὅμοια, εἰς τοὺς διαφόρους λαούς, καὶ κατὰ πᾶσαν περίοδον τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ ἐπεκτείνεται καὶ ἐντείνεται ὁ ζωτικὸς διεθνῆς συναγωνισμός, καὶ ἐφόσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι φθάνουν εἰς ἀνώτερον βαθμὸν πολιτισμοῦ.

Ἡ ἱστορικὴ λοιπὸν ἐξέλιξις τῶν λαῶν, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ἡ ἐμβρυώδης ἐξέλιξις τῶν ὄντων, δὲν εἶναι προκαθορισμένη. Ἐὰν διέρχεται ἀπὸ ἀναλόγους οἰκογενειακὰς, ἰδιοκτησιακὰς, νομικὰς καὶ πολιτικὰς ὀργανώσεις, καὶ ἀπὸ ἀναλόγους μορφάς : φιλοσοφικῆς σκέψεως, θρησκευτικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ λογοτεχνικῆς, τοῦτο συμβαίνει, διότι οἱ λαοί, οἳαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἢ φυλὴ καὶ ἢ γεωγραφικὴ των θέσις, ὑφίστανται ἀναπτυσσόμενοι ὑλικὰς ἀνάγκας, αἰσθητῶς ὁμοίας, ὀφείλοντες, ἀναγκαστικῶς, νὰ προστρέξουν, διὰ νὰ τὰς ἱκανοποιήσουν, εἰς τοὺς τρόπους παραγωγῆς (*).

(*) Ὁ Geoffroy Saint-Hilaire, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν τὴν ἐν ὀ τ η τ α σ υ ν θ ε τ ι κ ο ὕ σ χ ε δ ῖ ο υ , ὅπως ὁ Vico εἶχεν εἰσαγάγει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν τὴν ἐν ὀ τ η τ α τ ῆ ς ἀ ν α π τ ὕ ξ ε ω ς , ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐμβρυώδης ἐν τῷ ὠῷ ἐξέλιξις ἀπὸ τῆς γονιμοποιήσεως μέχρι τῆς γεννήσεως, ἐγένετο σύμφωνα μὲ ἓνα προκαθορισμένον σχέδιον, εἰς τρόπον ὥστε αἱ μορφολογικαὶ φύσεις διεδέχοντο ἀναγκαστικῶς

ἀλλήλας, καὶ ὅτι τὸ τέρας ἦτο ἐν ὄν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέλιξις ἐσταμάτησεν εἰς μίαν τῶν φάσεων τῆς ἐμβρυώδους ἐξελίξεως.

Οἱ σύγχρονοι ἐμβρυολόγοι, οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν τὸ προκαθορισμένον σχέδιον, πιστεύουν ὅτι ἡ ἐμβρυώδης ἐξέλιξις, ἀπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ ἐμβρυον εἶναι ἀρτιμελές, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς πρὸς τὸ περιβάλλον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσεται. Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, καταστρέψῃ κανεῖς ἐν ἡ περισσότερα μέρη (βλαστικά στοιχεῖα) ὡσὺ βατράχου, ἐξίνου, ἐχينوδέρμου κλπ., δημιουργεῖ τέρατα, ἀτελῆ δηλ. ὄντα, ἂν καὶ ἐνίοτε τὰ μὴ βλαβέντα μέρη ἀναπαράγουν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐβλάβησαν. Ἐάν εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς διαμορφώσεως διαιρέσῃ κανεῖς εἰς δύο τὸ ἐμβρυον καὶ ἐπιτύχῃ τὴν διατήρησιν ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῶν δύο, ἀποχωρισθέντων ἀλλήλων, μερῶν, ἐπιτυγχάνει δύο ἄτομα ἀντὶ ἑνός, ὡς θὰ συνέβαινεν ἐάν τὸ ὄν δὲν διηρεῖτο εἰς δύο. Ὑποθέτουν λοιπὸν, ὅτι ἓνας ἀνάλογος χωρισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὄαριου ἐν τῇ μήτρᾳ θὰ προεκάλει δίδυμον κύησιν. Ἐάν μεταβάλλῃ κανεῖς τὴν σύστασιν τοῦ ἐναμνίου ὑγροῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσεται τὸ ἐμβρυον, τῇ προσθήκῃ μεταλλικῶν ἀλάτων, μεταβάλλει ἐπίσης τὰ μορφολογικὰ στάδια τοῦ ἐμβρύου καὶ τὸ ἀναγκάζει νὰ λάβῃ νέαν ὀριστικὴν μορφήν.

Αἱ αὐταὶ μορφαὶ δὲν διαιωνίζονται ἐν τῇ φύσει, ἢ μόνον διότι αἱ ἐπιδράσεις, αἱ ὁποῖαι τὰς καθοδηγοῦν, εἶναι, ἂν ὄχι ταυτόσημοι, τουλάχιστον ὅμως ἐξόχως ἀνάλογοι εἰς τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις των. Αἱ ἐλαφρόταται μεταβολαὶ τῶν ἐπιδράσεων αὐτῶν συνεπάγονται μεταβολὰς δευτερευούσας, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν διάφορα τὰ ἄτομα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κυήσεως, μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ὅταν αἱ μεταβολαὶ αὐταὶ εἶναι περισσότερον σπουδαῖαι, δύνανται νὰ προκαλέσουν ποικιλίας καὶ μορφολογικὰς μεταβολὰς, αἱ ὁποῖαι ἐνδέχεται νὰ ἀποβοῦν δημιουργοὶ νέων εἰδῶν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον λοιπὸν νὰ συσχετίσωμεν, πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὴν ἀντίληψιν τῶν φυσιολόγων ἐπὶ τῆς ἐμβρυώδους ζωῆς.